

УДК 94(477.8)(092)"19"

DOI: 10.24919/2312-2595.2/44.184680

Богдан ТЕМІРОВ

аспірант кафедри історії України, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 21, вул. 600-річчя, м. Вінниця, Україна, індекс 21027 (temirovbogdan@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4518-5574>

Бібліографічний опис статті: Теміров, Б. (2019). Ключові стереотипи сприйняття постаті Степана Бандери. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 2/44, 305–317. doi: 10.24919/2312-2595.2/44.184680.

КЛЮЧОВІ СТЕРЕОТИПИ СПРИЙНЯТТЯ ПОСТАТІ СТЕПАНА БАНДЕРИ

Анотація. *Постать провідника ОУН (б) належить до найміфологізованіших у пантеоні визначних українських діячів. Метою статті є аналіз стереотипних поглядів на Степана Бандеру. Методологія дослідження.* В основу дослідження покладені загальнонаукові (аналізу й синтезу, узагальнення) та спеціальні історичні (історико-типологічний, історико-порівняльний, історико-біографічний) методи. Їх застосування допомогло проаналізувати діаметрально протилежні та шаблонні погляди на постать очільника ОУН (б). Дослідження спирається на принципи наукової неупередженості та історизму. **Наукова новизна** розвідки полягає у предметному вивченні стереотипів щодо постаті Степана Бандери. **Висновки.** Вивчення джерел і літератури показало, що стереотипні уявлення про С. Бандеру фігурують у трьох форматах: герой, зрадник, фашист. Кожен з них має ідейно-політичне підґрунтя, сферу циркулювання, певну мету. Героїчний образ виник у середовищі соратників Провідника і для українців став символом боротьби за незалежність. Суспільний резонанс його постаті демонструють події довкола присвоєння йому звання «Герой України» та підкріплюється створенням меморіального простору в регіональному вимірі. Штамп зрадника формувався радянськими ідеологами-пропагандистами у контексті

кампанії зі створення радянської версії війни та повоєнної історії. Найодіозніший стереотип кваліфікує С. Бандеру як «фашиста». Остання характеристика отримала початок у новітню епоху, але базувалася на радянській традиції таврування контраверсійних постатей. На ґрунті історичного міфу був зрощений міф політичний, в основу якого покладене поняття «бандерофобія», що застосовується для позначення потенційної загрози від виявів національних рис українського народу. Цей міф використовується в антиукраїнській пропаганді в контексті інформаційної війни Росії проти України. Героїчний образ плекається у проукраїнському середовищі, стереотип зрадника – родом з радянської версії історії визвольних змагань, тавро «фашиста» експлуатується крайніми критиками прагнень українців до самовизначення.

Ключові слова: Степан Бандера; стереотип; вшанування; коммеморація; пропагандистське кліше.

Bogdan TEMIROV

Postgraduate Student of the Department of History of Ukraine, Vasyl Stus Donetsk National University, 21 600-richchia Str., Vinnytsia, Ukraine, postal code 21027 (temirovbogdan@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4518-5574>

To cite this article: Temirov, B. (2019). Kliuchovi stereotypy spryiniattia postati Stepana Bandery [Key stereotypes of perception of Stepan Bandera]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 2/44*, 305–317. doi: 10.24919/2312-2595.2/44.184680 [in Ukrainian].

KEY STEREOTYPES OF PERCEPTION OF STEPAN BANDERA

Summary. *The figure of the OUN leader is one of the most mythologized prominent figures in the pantheon. The purpose of the article is to analyze stereotypical perception of Stepan Bandera. Methodology.* This research is based on general scientific (analysis and synthesis, generalization) and special historical (historical-typological, historical-comparative, historical-biographical) methods. Their application made it possible to analyze diametrically opposite and pattern

*views on the figure of the head of the OUN (b). The research is based on the principles of scientific impartiality and historicism. **The scientific novelty** of the research lies in the substantive study of stereotypes about the figure of Stepan Bandera. **Conclusions.** The study of sources and literature showed that stereotypical ideas about Stepan Bandera appear in three formats: hero, traitor, fascist. Each of them has an ideological and political basis, a sphere of circulation, and pursues a certain purpose. The heroic image emerged in the midst of fellow leaders and for the ukrainians became a symbol of the struggle for independence. The social resonance of his figure is demonstrated by the events surrounding the awarding of the title of Hero of Ukraine and supported by the creation of a memorial space in the regional dimension. The traitor's stamp was formed by Soviet ideologues-propagandists in the context of a campaign to create a Soviet version of war and post-war history. The most bizarre stereotype qualifies S. Bandera as a «fascist». The latter feature was traced back to the modern era, but was based on the Soviet tradition of branding controversial figures. On the basis of the historical myth, the political myth was spliced, which is based on the concept of «Banderophobia», which is used to denote the potential threat of manifestations of national traits of the Ukrainian people. This myth is used in anti-Ukrainian propaganda in the context of Russia's information war against Ukraine. The heroic image is fostered in the pro-Ukrainian environment, the stereotype of the traitor – originally from the Soviet version of the history of liberation competitions, the brand of «fascist» is exploited by extreme critics of Ukrainians' aspirations for self-determination.*

Keywords: *Stepan Bandera; stereotype; homage; commemoration; propaganda cliché.*

Постановка проблеми. Історія боротьби за українську незалежність багата на визначні події. Результат визначала не лише епоха, а й люди, які їх скеровували. До таких належить Степан Бандера. В незалежній Україні ця постать асоціюється з боротьбою за українську державність. Але протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст. довкола неї сформувалося чимало міфів, фальсифікацій, помилкових суджень, які зумовлені крайньою політизацією очільника ОУН (б). З огляду на її контроверсійність на порядку денному виокремлення найусталеніших стереотипних суджень та аналіз їхніх витоків і змістового навантаження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя, діяльність, погляди С. Бандери наразі мають доволі розлогу історіографію. Вони стосуються певних етапів біографії політичного діяча, де висвітлене його особисте життя разом із політичною діяльністю. Позиціонування цієї постаті в соціокультурному просторі досліджується С. Кульчицьким (2005), Г. Касьяновим, В. Трофимовичем (2008), М. Слободянюком (2017) та іншими науковцями. 2010 р. на сторінках часопису «Критика» була представлена дискусія за участі українських і зарубіжних дослідників, у якій лінія С. Бандери позначена «герой – зрадник» (Снайдер та ін., 2010). Незважаючи на дослідницьку увагу до особи провідника ОУН (б), наразі відсутні узагальнення, сфокусовані на характеристиці усталених форматів позиціонування лідера українських націоналістів.

Метою статті є аналіз найпоширеніших стереотипних поглядів на постать Степана Бандери. Для її досягнення необхідно розв'язати завдання: вивчити історіографічні, мемуарні джерела, законодавчі акти, періодичну пресу, візуально-речові об'єкти на предмет інформативних можливостей; окреслити стереотипні характеристики очільника ОУН (б); з'ясувати витoki та ідеологічне підґрунтя кожної з них.

Виклад основного матеріалу. Постать С. Бандери належить до найміфологізованіших у пантеоні визначних українських діячів. Стереотипні характеристики його фігурують у трьох форматах: герой, зрадник, фашист. Кожна з них має ідейно-політичне підґрунтя, сферу циркулювання, переслідує певну мету.

Героїчний образ С. Бандери сформувався в середовищі його соратників і подвижників. Перебуваючи в еміграції, він залишався лідером ОУН (б), а після вбивства ореол жертвності посилювався. На зауваження Т. Снайдера, «Бандера, який зазнав багаторічного польського та нацистського ув'язнення й загинув від рук советського КГБ, є для багатьох українців символом боротьби за незалежність у ХХ столітті» (Снайдер та ін., 2010).

Уже в повоєнні десятиліття появилася низка мемуарів про С. Бандеру авторства М. Климишина (1975), З. Книша (1960), Ю. Юзича (2008) та інших, де сформовано переважно позитивний образ цього діяча. Особи з найближчого оточення засвідчують, що С. Бандера був відповідальним політиком, а його осо-

бисті якості (діловитість, серйозність, обережність) зумовили стійкий авторитет як лідера національно-визвольної боротьби навіть у роки еміграції. Після загибелі діяча, протягом другої половини ХХ ст. у науково-популярній, публіцистичній літературі в середовищі української діаспори плекався звитяжний образ С. Бандери. Із постановом незалежної Української держави героїзована постать лідера ОУН (б) поступово просувалася її теренами, хоча цей процес був непростим.

Суспільний резонанс постаті С. Бандери демонструють події, що розгорталися довкола присвоєння йому звання «Герой України» відповідно до Указу Президента України від 20 січня 2010 р. із формулюванням: «За незламність духу у відстоюванні національної ідеї, виявлені героїзм і самопожертву у боротьбі за незалежну Українську державу» («Про присвоєння С. Бандері звання», 2010). Нагороду отримав онук лідера ОУН (б), якого також звати Степан Бандера. Невдовзі рішення Президента України у Донецькому окружному адміністративному суді оскаржив В. Оленцевич, мотивуючи тим, що С. Бандера ніколи не був громадянином України, що робить неможливим присвоєння йому вказаного звання. Донецький окружний адміністративний суд 2 квітня 2010 р. задовольнив цей позов і скасував Указ щодо присвоєння звання «Герой України» С. Бандері («Про визнання незаконним», 2010). Незабаром Ю. Шухевич, В. Ющенко та інші подали касаційні скарги до ВАС України про скасування рішення Донецького окружного адміністративного суду, але 2 серпня 2010 р. рішення апеляційного суду про позбавлення С. Бандери та Р. Шухевича звання «Герой України» було підтверджено.

У відповідь Львівська обласна рада 13 січня 2011 р. прийняла постанову, в якій висловила протест щодо таких дій. Цим же рішенням була дана рекомендація про перейменування вулиць Львова та міст Львівської області, яка супроводжувалася такою аргументацією: «Вороги України не могли подолати Бандеру живого, вони бояться його й мертвого. Адже Бандера для мільйонів українців, попри недолугі і нікчемні рішення судів, був і залишається українським Героєм» («Вороги України», 2011).

Принципове значення для українського суспільства має прийнятий у 2015 р. Верховною Радою України Закон «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність Украї-

ни у ХХ столітті», в якому борцями за незалежність України у ХХ ст. визнані особи, «які брали участь у всіх формах політичної, збройної та іншої колективної чи індивідуальної боротьби за незалежність України у ХХ столітті» («Про правовий статус», 2015). Статтею 5 цього Закону держава бере на себе зобов'язання забезпечувати вивчення історії боротьби за незалежність, вшанування її учасників. Стаття 6 – публічне заперечення факту правомірності боротьби за незалежність України у ХХ ст. визнає наругою над пам'яттю борців за незалежність України у ХХ ст., приниженням гідності українського народу і є протиправним. Це повною мірою стосується і лідера українських націоналістів.

Героїчний пафос довкола постаті С. Бандери підкріплюється створенням меморіального простору. В Україні вулиці імені С. Бандери є у 67 населених пунктах, найбільше їх у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Житомирській областях.

Доволі показовими є ініціативи щодо найменування іменем Провідника ОУН (б) важливих інфраструктурних об'єктів. 20 жовтня 2011 р. група депутатів Львівської міської ради звернулася до Прем'єр-міністра України з пропозицією назвати ново-збудований до Чемпіонату Європи з футболу (2012) аеропорт у Львові на честь С. Бандери. На думку депутатів, це б відповідало патріотичному духу територіальної громади Львова, але пропозиція не була схвалена («Депутати Львівської міськради», 2011).

У 2017 р. було ініційовано назвати його іменем національний університет «Львівська політехніка», в якому С. Бандера навчався у 1928–1933 рр., здобуваючи диплом агронома на факультеті сільськогосподарських наук. Викладач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини В. Гнатюк заявив: «Для нас, працівників і студентів Львівської політехніки, є великою честю й гордістю ходити тими самими коридорами, сидіти в тих самих аудиторіях, де колись ходив і сидів Провідник української нації». Ця ініціатива також не була реалізована, оскільки формально «спіткнулася» через процедурні моменти («Львівській політехніці», 2017).

Одним з елементів комеморації виступає пам'ятник. В Україні С. Бандері поставлено 42 пам'ятники. Вони розташовані у п'яти областях – Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій, Рівненській. Найбільша кількість – 19 – представ-

лена у Львівській області, у Тернопільській наявні 11 меморіальних об'єктів, в Івано-Франківській області – 9 пам'ятників, у Рівненській – 2, у Хмельницькій – 1. В обласних центрах встановлено 4 пам'ятники, у селах – 13, решта – у невеликих містах (Теміров, 2018, с. 136). Ще одним способом увічнення визначної особи є створення музеїв. У світі діють шість музеїв С. Бандери, п'ять із яких функціонують в Україні – у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях (Теміров, 2018, с. 137–138).

В. Кулик зауважив, що перетворенню на головного символу незалежницької боротьби саме С. Бандери сприяло не лише самоокреслення націоналістичних вояків як бандерівців, а й застосування цієї назви в дискурсі радянського режиму до ширшого кола поборників і просто симпатиків незалежності. Як провідник ОУН, він символізує героїзм і жертвність багатьох тисяч її членів, що воліли радше загинути в боротьбі, ніж жити в неволі (Снайдер та ін., 2010).

Діаметрально протилежний штамп зрадника для очільника ОУН (б) формувався силами радянських ідеологів-пропагандистів за активної участі і професійних істориків після завершення Другої світової війни, коли розгорнулася кампанія щодо створення радянської версії війни та повоєнної історії. У ній певне місце відводилося «українським буржуазним націоналістам», які здобули винятково негативний образ «класового ворога». До цієї когорти належить і очільник Проводу ОУН (б). У середовищі радянських істориків другої половини ХХ ст. виникло пропагандистське кліше «українсько-німецькі націоналісти». Усі прибічники української незалежності проголошувалися «колаборантами», «зрадниками», «запроданцями», «найманцями» імперіалізму. Лейтмотивом публікацій (наприклад, авторства К. Дмитрука, В. Замлинського та інших) стали тези про колаборацію українських націоналістів з нацистами, звинувачення у тероризмі та злочинах проти людяності (Дмитрук, 1981; Замлинський, 1974). Визвольний рух подавався як інспірований ззовні, тлумачився як політичний і кримінальний бандитизм, що був далекий від інтересів населення і не мав міцної соціальної бази. Як зауважив І. Патриляк, оцінки діяльності ОУН (б) не змінювалися і не коригувалися протягом усієї радянської доби. Вони стали своєрідним ідео-

логічним штампом, однією з багатьох «непомильних» аксіом радянської історичної науки (Патриляк, 2004, с. 13–14).

У другій половині ХХ ст. оформилася цілком виразна радянська концепція щодо трактування українського націоналізму як «найбільшого ворога українського народу». Їй притаманні специфічні риси: ідеологічна зашореність, перекручування та замовчування фактів, фальсифікація подій, відверто брутальне ставлення до провідних діячів ОУН. Щодо постаті С. Бандери, то на сторінках навіть наукових праць вживалося загальне поняття «бандерівці», яке мало однозначно негативний вимір. На ґрунті історичного міфу був зрощений міф політичний, в основу якого покладене поняття «бандерофобія», що застосовується для позначення потенційної загрози від виявів національних рис українського народу. Міф про С. Бандеру-зрадника сьогодні використовується в антиукраїнській пропаганді в контексті інформаційної війни Росії проти України. На погляд І. Лосєва, ставлення до українського національного руху навіть у колах освічених і ліберальних російських інтелігентів залишається на суто пропагандистському рівні: «Бандерівець» – це, так би мовити, модель найгірших рис українця, як їх собі уявляє російська свідомість» (Лосєв, б.г.).

Найодіознішим виміром зрадницького стереотипу щодо С. Бандери виступає тавро «фашиста». Його коріння – в радянській традиції негативізації «незгодних». Однак ця стереотипна характеристика експлуатується сучасними, наприклад, польськими, авторами. Так, у 2014 р. польський дослідник Гж. Россолінськи-Лібе у праці «Степан Бандера: життя та посмертна доля українського націоналіста: фашизм, геноцид і культ» наголосив на категоричній неприйнятності методів політичної діяльності С. Бандери. Автор стверджував: «І якщо деякі з його ідеалів, як-то захист українців від поляків і росіян, можуть комусь видаватися високими, то методи, якими послуговувалися він та його прибічники, потрібно оприлюднювати та піддавати критиці, так само як і тих, хто продовжує їх захищати та евфемінізувати» (Россолінський-Лебе, 2010, с. 531–532). Ця праця була схвалена І. Химкою, який, зокрема зауважив: «Науковці-україністи не мають потурати оунівським прапороносцям ані в Україні, ані в українсь-

кій громаді Північної Америки. Вони не мають уводити в оману ціле суспільство» (Снайдер та ін., 2010).

26 січня 2018 р. Сейм Польщі ухвалив так званий «анти-бандерівський» закон, який забороняє пропаганду націоналізму («Ustawa», 2018). У цьому законі для польських громадян передбачена кримінальна відповідальність за заперечення злочинів українських націоналістів проти поляків. Оскільки С. Бандера очолював ОУН (б), то в цьому законі можна прослідкувати не нав'язливий натяк на його особу.

Висновки. Отже, стереотипи як невід'ємна частина соціальної культури суспільства включають у свою орбіту і постать С. Бандери. Їх розлет – від абсолютно позитивного до вкрай негативного сприйняття. Кожен із них подає пояснення та оцінні судження не стільки щодо вчинків лідера ОУН (б), скільки ставлення до визвольної боротьби українців у ХХ ст. загалом. Через це не дивно, що героїчний образ плекається у проукраїнському середовищі, стереотип зрадника – родом з радянської версії історії визвольних змагань, тавро «фашиста» експлуатується крайніми критиками прагнень українців до самовизначення.

Серед **перспективних напрямів подальшого дослідження проблеми** – вивчення особливостей циркулювання стереотипних характеристик С. Бандери у соціокультурному просторі України та зарубіжжя.

Література

- «Вороги України не могли подолати Бандеру живого, вони бояться його й мертвого. Адже Бандера для мільйонів українців, попри недолугі і нікчемні рішення судів, був і залишається українським Героєм». (2011) Взято з https://zaxid.net/u_banderi_zabrali_geroya_na_dogodu_putinu_i_medvedyevu_ndazh_lvivska_oblrada_n1120570.
- Депутати Львівської міськради проголосували за летовище імені Степана Бандери. (2011). Взято з galinfo.com.ua/news/deputaty_lvivskoi_miskrady_progolosuvaly_za_letovyshche_imeni_stepana_bandery_97003.html.
- Дмитрук, К.Є. (1981). *Приречені: буржуазно-націоналістичні та уніатські провокатори на послугах фашизму та імперіалістичної реакції*. Львів: Каменяр.
- Замлинський, В. (1974). *Тавровані презирством народу*. Київ: Політвидав України.

- Климишин, М.** (1975). *В поході до волі*. Торонто.
- Книш, З.** (1960). *Розбрат: спогади й матеріали до розколу ОУН у 1940–1941 роках*. Торонто: Срібна сурма.
- Кульчицький, С.В.** (2005). *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: історичні нариси*. Київ: Наукова думка.
- Лосев, И.** (б.г.). *Феномен бандерофобии в русском сознании*. Взято с royallib.com/book/losev_igor/fenomen_banderofobii_v_russkom_soznanii.html.
- Львівській політехніці хочуть присвоїти ім'я Степана Бандери.* (2017). Взято з <http://lvnews.org.ua/post/view/1505550632-lvivskiy-politehnic--hochut-prisvoiti-im-ya-stepana-banderi>.
- Патриляк, І.** (2004). *Військова діяльність ОУН (Б) у 1940–1942 роках*. Київ: Інститут Історії НАН України.
- Про визнання незаконним та скасування Указу Президента України N 46/2010 від 20 січня 2010 року «Про присвоєння С. Бандері звання Героя України».* (2010). Взято з <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0570805-10>.
- Про правовий статус та вишанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті: Закон України.* (2015). Взято з <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/314-19>.
- Про присвоєння С. Бандері звання Герой України: Указ Президента України.* (2010). Взято з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/46/2010>.
- Росолінський-Лебе, Гж.** (2010). Образ Степана Бандери в польській національній свідомості. В Б. Гордасевич & М. Посівнич (Упоряд.), *Степан Бандера: 1909–1959–2009*. Львів. Взято з gartua.io.ua/s211450/stepan_bandera_1909_1959_2009_zbirnik_statey.
- Слободянюк, М.А.** (2017). *Антифашистський рух Опору в Україні (1939–1944 рр.): історіографія проблеми*. Дніпро: Герда.
- Снайдер, Т., Когут, З., Химка, І., Кулик, В., Портнов, А., & Мокроусов, А.** (2010, 28 вересня). Дискусія: Бандера як проблема. *Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей*. Взято з <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1285671892>.
- Теміров, Б.Ю.** (2018). Місяця пам'яті щодо постаті Степана Бандери. *Емінак: науковий щоквартальник*, 1 (21), 135–139. Миколаїв: Друк.
- Трофимович, В.** (2008). *ОУН – невід'ємна частина української історії*. Острого: Наукові записки.
- Юзич, Ю.** (2008). *Пластова юність Степана Бандери*. Івано-Франківськ: Місто НВ. Взято з <http://proba.plast.te.ua/books/plasto-va-yunist-stepana-bandery>.

Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. (2018). *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Retrieved from <http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/2018/1277>.

References

- «Vorohy Ukrainy ne mohly podolaty Banderu zhyvoho, vony boiatsia yoho y mertvoho. Adzhe Bandera dlia milioniv ukraintsiv, popry nedoluhi i nikchemni rishennia sudiv, buv i zalyshaietsia ukrainskym Heroiem» [*The enemies of Ukraine could not defeat Bander alive, they fear him and the dead. After all, Bandera was, for millions of Ukrainians, despite the inane and void decisions of the courts, a Ukrainian Hero*]. (2011). Retrieved from https://zaxid.net/u/banderi_zabrali_geroya_na_dogodu_putinu_i_medvedyevu_ndazh_lvivska_oblrada_n1120570 [in Ukrainian].
- Deputaty Lvivskoi miskrady proholosuvaly za letovyshche imeni Stepana Bandery [Deputies of Lviv City Council voted for Stepan Bandera summer resort]. (2011). Retrieved from galinfo.com.ua/news/deputaty_lvivskoi_miskrady_progolosuvaly_za_letovyshche_imeni_stepana_bandery_97003.html [in Ukrainian].
- Dmytruk, K.Ye. (1981). *Pryrecheni: burzhuazno-natsionalistychni ta uniatski provokatory na posluhakh fashyzmu ta imperialistychnoi reaktsii* [Bourgeois-nationalist and Uniate provocateurs for services of fascism and imperialist reaction]. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Zamlynskyi, V. (1974). *Tavrovani prezyrstvom narodu* [Stigmatized by the people]. Kyiv: Polityvydav Ukrainy [in Ukrainian].
- Klymyshyn, M. (1975). *V pokhodi do voli* [On the march to freedom]. Toronto [in Ukrainian].
- Knysh, Z. (1960). *Rozbrat: spohady y materialy do rozkolu OUN u 1940–1941 rokakh* [Discussion: Memories and materials before the OUN split in 1940–1941]. Toronto: Sribna surma [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S.V. (2005). *Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i Ukrainka povstanska armii: istorychni narysy* [The Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army: Historical Essays]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Losev, I. (n.d.). *Fenomen banderofobii v russkom soznanii* [The phenomenon of banderophobia in the Russian consciousness]. Retrieved from royallib.com/book/losev_igor/fenomen_banderofobii_v_russkom_soznanii.html [in Russian].

- Lvivskii politekhnitsi khochut prysvoity imia Stepana Bandery [Lviv Polytechnic wants to name Stepan Bandera]. (2017). Retrieved from <http://lvnews.org.ua/post/view/1505550632-lvivskiy-politehnici--hochut-prisvoiti-im-ya-stepana-banderi> [in Ukrainian].
- Patryliak, I.** (2004). *Viiskova diialnist OUN (B) u 1940–1942 rokakh [OUN (B) military activity in 1940–1942]*. Kyiv: Instytut Istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Pro vyznannia nezakonnym ta skasuvannia Ukazu Prezydenta Ukrainy N 46/2010 vid 20 sichnia 2010 roku «Pro prysvoiennia S. Banderi zvannia Heroia Ukrainy» [On the recognition of illegality and the abolition of Presidential Decree N 46/2010 of 20 January 2010 «On the assignment of S. Bandera the title of Hero of Ukraine»]*. (2010). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0570805-10> [in Ukrainian].
- Pro pravovyi status ta vshnuyannia pamiaty bortsiv za nezalezhnist Ukrainy u XX stolitti: Zakon Ukrainy [On the legal status and memory of the fighters for independence of Ukraine in the XX century: Law of Ukraine]*. (2015). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/314-19> [in Ukrainian].
- Pro prysvoiennia S. Banderi zvannia Heroi Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the assignment of S. Bandera the title Hero of Ukraine: Decree of the President of Ukraine]*. (2010). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/46/2010> [in Ukrainian].
- Rossolinskiy-Liebe, Gzh.** (2010). *Obraz Stepana Bandery v polskii natsionalnii svidomosti [The image of Stepan Bandera in the Polish national consciousness]*. In B. Hordasevych & M. Posivnych (Comps.), *Stepan Bandera: 1909–1959–2009 – Stepan Bandera: 1909–1959–2009*. Retrieved from gartua.io.ua/s211450/stepan_bandera_1909_1959_2009_zbirnik_stavey [in Ukrainian].
- Slobodianiuk, M.A.** (2017). *Antyfasystskiy rukh Oporu v Ukraini (1939–1944 rr.): istoriografiiia problemy [The Anti-Fascist Resistance Movement in Ukraine (1939–1944): A historiography of the problem]*. Dnipro: Herda [in Ukrainian].
- Snaider, T., Kohut, Z., Khymka, I., Kulyk, V., Portnov, A., & Mokrousov, A.** (2010, September 28). *Dyskusiiia: Bandera yak problema [Discussion: Bandera as a problem]*. *Krytyka. Mizhnarodnyi ohliad knyzhok ta idei – Critics. International Review of Books and Ideas*. Retrieved from <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1285671892> [in Ukrainian].
- Temirov, B.Yu.** (2018). *Mistsia pamiaty shchodo postati Stepana Bandery [Places to remember about Stepan Bandera's figure]*. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk – Eminak: Scientific Quarterly, 1* (21), 135–139. Mykolaiv: Druk [in Ukrainian].

- Trofymovych, V.** (2008). *OUN – nevidiemna chastyna ukrainskoi istorii [OUN is an integral part of Ukrainian history]*. Ostroh: Naukovi zapysky [in Ukrainian].
- Yuzych, Yu.** (2008). *Plastova yunist Stepana Bandery [Layer youth of Stepan Bandera]*. Ivano-Frankivsk: Misto NV. Retrieved from <http://proba.plast.te.ua/books/plastova-yunist-stepana-bandery> [in Ukrainian].
- Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary [Act of 27 June 2018 amending the Act on the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation and the Act on the liability of collective entities for offenses under pain of punishment]. (2018). *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej – Journal of Laws of the Republic of Poland*. Retrieved from <http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/2018/1277> [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 10.11.2019